

'Avrupa Birliği Demokrasi ve İnsan Hakları İçin Avrupa Aracı
(DİHAA) kapsamında desteklenmektedir

I.FAZ TOPLUMSAL CİNSİYET VE KADINA YÖNELİK ŞİDDET ATÖLYE ÇALIŞMALARİ KİTİ

ENGELLİ KADINLARA HAK TEMELLİ AKTİF DESTEK PROJESİ

Avrupa Birliği Demokrasi ve İnsan Hakları İçin Avrupa Aracı (DİHAA) tarafından desteklenen AKDAM (Adana Kadın Danışma Merkezi ve Sığınma evi Derneği) ortaklığıyla Engelli Kadın Derneği olarak yürütölen

“Ayrımcılık: Engelli Kadınlara Hak Temelli Aktif Destek Projesi” kapsamında hazırlanmıştır.

I.FAZ

TOPLUMSAL CİNSİYET VE KADINA YÖNELİK ŞİDDET ATÖLYE ÇALIŞMALARI KİTİ

Hazırlayanlar / Derleyenler
Nurcihan Temur Şimşekcan
Özlem Kara

Ön ve arka kapak tasarım
Tufan ŞİMŞEKCAN, Atom Film

“Bu doküman ‘Avrupa Birliği Demokrasi ve İnsan Hakları İçin Avrupa Aracı (DİHAA)’ nın mali katkısı ile hazırlanmıştır. İçeriğe dair sorumluluk bütünüyle Engelli Kadın Derneği’ne aittir ve bu içerik hiçbir şekilde AB Delegasyonunun görüş ve tutumunu yansıtmaz.”

TOPLUMSAL CİNSİYET VE KADINA YÖNELİK ŞİDDET ATÖLYE ÇALIŞMALARİ KİTİ

Yazan/Derleyen

Nurcihan TEMUR ŞİMŞEKCAN ve Özlem KARA

I.BÖLÜM ATÖLYE REHBERİ

Toplumsal cinsiyet kavramını iyi anlamak ve aktarmak kadın hareketi açısından önemli bir yere sahiptir. Toplumsal cinsiyete çok taraflı bakabilmek ve bu alanda farkındalık geliştirmek toplumsal ilişkilerimize yeniden bakabilmemizi sağlamakla birlikte çoğu yaşamsal kalıplarımızda da değişiklikler sağlamaktadır.

Toplumsal cinsiyet çalışmaları içerisinde birçok kavramı barındırmaktadır. Bu geniş kavram aralığı içerisinde kadın örgütleri toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusunda çeşitli atölyeler düzenlemektedirler. Bu atölyelerin hazırlanış şekli, içeriği, kullanılan yöntemler ve anlatım tarzı birbirinden farklılık gösterebilmektedir.

Kadın örgütlerinde yapılan atölye çalışmalarının kurgulanma aşamasında nelere bakıldığı, hangi kavramlar üzerinde durulduğu ve hangi hedeflere ulaşılmaq istendiği toplumsal cinsiyet farkındalığının geliştirilmesi açısından önemli bir yere sahiptir. Kadın hareketi içerisinde ve kadın örgütlerinin hedef gruplarında yer alan kadınların toplumsal cinsiyet farkındalığına sahip olmaları kadın mücadelesinin gelişmesine katkısı şüphesizdir.

Toplumsal cinsiyet konusunda çalışmaq diğerk insan hakları eğitimi alanlarında olduğu gibi bir yetkinlik alanıdır. Süreç her zaman kadın aktivistlerin kendi üzerlerinde çalışmasıyla başlar ve kişinin genel olarak kadın çalışmasına ve özel olarak toplumsal cinsiyet konusuna getirdiği tavır, inanç, bilgi ve davranışlarını yansıtır. Son dönemlerde kadın örgütlerinde yapılan çalışmalarda karşılıklı öğrenme sürecinin geliştirildiği atölyeler tercih edilmektedir.

Eğitici mi Kolaylaştııcı mı?

Atölye çalışmalarında öğreten-öğrenci ilşkisinden çok kolaylaştııcılık sürecinin geliştirildiği yöntemler üzerinde durulmaktadır. Kolaylaştııcı, katılımcılar için egzersizler hazırlayan, sunan ve koordine eden kişiler olarak tanımlanmaktadır. Kolaylaştııcı, kişilere halihazırda ne kadar bilgi sahibi olduklarını keşfetmelerine yardımcı olan, onları daha fazla öğrenmeye teşvik eden ve kendi potansiyellerini bulmak konusunda yardım eden kişidir.

Kolaylaştııcılık insanların öğrenebileceği, deneyimleyebileceği, keşfedebileceği ve büyüyebileceği bir ortam yaratmak demektir. Bu bir paylaşma ve alışveriş sürecidir. Bu süreç bir kişinin, bir 'uzmanın,' başkalarına bilgi ve beceri vermesi değildir.

Atölye alışmalarının Kurgulanması

Atölye çalışmalarını kurgularken kolaylaştııcıların aşağıdaki önerilere dikkat etmesi beklenir (Toplumsal Cinsiyet Konuşmaları, 2014:95)

Kolaylaştııcılar,

- İnsanların halihazırda bildiklerinden, fikirlerinden ve deneyimlerinden başlayıp onların bu sayılanları temel alarak beraberce yeni fikirler ve deneyimler aramaları ve keşfetmeleri için olanak sağlar;
- Katılımcıların tartışmalara katılmaya ve birbirlerinden mümkün olduğunca çok şey öğrenmeye teşvik eder;
- İnsanları öğrendiklerini, adaletsizliği, eşitsizliği, insan hakları ihlallerini reddettiklerini gösteren basit ancak etkin eylemlere dönüştürmeleri için teşvik eder.

Atölye alışmaları kurgulanırken interaktif öğrenme teknikleri tercih edilmektedir. Çalışma içerisinde yeralan her oturum katılımcıları şunlar için cesaretlendirir (Lord ve Diğ.2007:256):

- Somut deneyim: katılımcıların yeni deneyimlere tam ve önyargısız bir şekilde katılımı;

- Düşünceli gözlem: bu deneyimleri pek çok açıdan gözlemlemek ve düşünmek;
- Soyut kavramsallaştırma: katılımcıların gözlemlerini tutarlı teorilere kaynaştıran kavramlar yaratmak;
- Aktif deneyler: bu teorileri kararlar almak, sorunları çözmek ve eyleme geçmek için kullanmak.

“Toplumsal Cinsiyet” konusunda verilen atölyelerin amacı; hedef kitlenin konu kapsamındaki temel kavramları tanımlarını, cinsiyete dayalı ayrımcılığın toplumsal sonuçlarını görmelerini ve kadına yönelik şiddetle mücadelede son derece önemli olduğunu fark etmelerini sağlamaktır.

Atölyenin sonunda katılımcılar;

- Toplumsal cinsiyet ile ilgili temel kavramları tanımlar,
- Kadına yönelik şiddetle mücadelede toplumsal cinsiyet bakış açısının önemli olduğunu savunur,
- Kendi çalıştıkları işte ve kendi yaşamlarında karşılaştıkları cinsiyet temelli eşitsizlikleri ve ayrımcılığı sorgular,
- Şiddete uğrayan bir kadın ile görüşürken, ortaya çıkan şiddeti toplumsal cinsiyet bakış açısından değerlendirir.

Atölye çalışmalarını kurgularken dikkat edilmesi gereken hususlar şöyledir:

- Öncelikle toplumsal cinsiyet kavramları konusunda okumalıyız. Bu konuda artık internette birçok kaynak bulunmaktadır. Tezler, makaleler, raporlar, kitaplar araştırmamızda bize yardımcı olacaktır.
- Toplumsal cinsiyet meselesinin sadece “kadınlık” meselesi değil bütün “cinsiyet kimlikler”ini içerisinde barındıran bir kavram olduğunu algılamak bakış açımızı genişletecektir.
- Atölyelerde olabildiğince sade bir dil kullanarak kavramlara gündelik hayatlarımızdan örnekler verebiliriz.
- Toplumsal cinsiyet egzersizlerini kullandıkça kendinize göre uyarlayabiliriz.

Gerçekleştirilecek atölye çalışmaları için kolaylaştırıcıların aşağıdaki tavsiyeleri dikkate alması önerilir:

- Oturumların amaçları değiştirilmeksizin, atölye çalışmaları, gerektiğinde kadınların ihtiyaçları göz önüne alınarak, kolaylaştırılmalıdır ya da uyarlanmalıdır.
- Kolaylaştırıcılar, oturumlara ve etkinliklere aşina olabilmek, aynı zamanda tartışılacak konulara açıklık getirebilmek için atölye çalışmalarına önceden hazırlanmalıdırlar.
- Katılımcıları atölye çalışmalarına katılmadan önce içerik konusunda bilgilendirmeli ve katılımcıların, atölye çalışmalarının amaçlarını net bir şekilde anladıklarından emin olmalıdırlar
- Katılımcıların kişisel hikâyelerini paylaşmaya davet edildikleri etkinliklerde (toplumsal cinsiyet ve ayrımcılık konusunda olan ama açık bir şekilde kadına yönelik şiddetle ilgili olmayan olaylar), katılımcıların kendilerini rahat hissetmeyeceklerinin ve kişileri asla zorlamamaları gerektiğinin farkında olmalıdırlar.
- Katılımcıların kişisel hikâyelerini paylaşabilecekleri ya da kendilerini açabilecekleri durumlarda, bilgi almak için oturumlarda yeterli zaman vermelidirler
- Atölyeler kurgulanırken katılımcı bütün engel gruplarının ihtiyaçlarına karşılık verilmelidir.
- Yazılı olan bütün materyaller (program, çıktılar) braille alfabesine basılmalıdır.
- Görsel malzemeler kullanılacak ise de sesli betimleme yapılmalıdır.
- Flip-chart kullanırken ya da çizim-görsel kullanıldığında özet olarak anlatılmalıdır.
- Toplantı alanı tekerlekli sandelye için rahat hareket alanına sahip olmalıdır.

II.BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYET

ATÖLYE ÇALIŞMASI

1.OTURUM

Başlık: Tanışma-Program Bilgisi-Beklentiler ve Ön Test

Süre: 45 dakika

Amaçlar: Katılımcıların ve kolaylaştırıcı ekibin birbirlerini tanımaları, eğitim sürecine aktif olarak daha rahat katılabilmeleri ve program hakkında bilgi sahibi olmaları.

Malzemeler: Flip chart, Tahta Kalemeleri

Yönerge:

- **Tanışma(1.öneri)** Grupta herkes biri ile eşleşir. Birbirini az tanıyanların çift olması belirtilir. 5 dakika boyunca eşleşenler birbirleri hakkında bilgi alır. Geniş gruba tanıştığı kişinin ilginç bulduğu 3 özelliğinin paylaşılması istenir.
- **Tanışma(2.öneri)** Çember şeklinde duran katılımcılardan ilk katılımcı kendi adını söyler ardından adının baş harfiyle başlayan bir sıfat söyler. İkinci katılımcı önce birincinin adını ve sıfatını söyler, sonra kendi adını ve sıfatını söyler. Üçüncü katılımcı önce birincinin adını ve sıfatını söyler ve ardından ikinci katılımcının adını ve sıfatını söyler sonrada kendi adını ve sıfatını söyler. Kendi sırası gelen herkes ilk kişiden başlayarak kendi adına kadar çemberdeki herkesin ismini ve sıfatını söyleyerek devam eder.
- **Tanışma (2.öneri)** Kolaylaştırıcı tarafından tuvalet kağıdı katılımcıların eline tek tek verilir, katılımcıdan istediği kadar yaprak koparması istenir. Katılımcılardan kopardıkları tuvalet kağıdını yavaş yavaş içe katlayarak kendileri hakkında bahsetmeleri(isim, neler yapar, neler yapmaktan hoşlanır-hoşlanmaz..vb) talep edilir.
- Atölye program bilgisi okunur, ayrıntıya girmeden ana hatlar üzerinde vurgu yapılır.
- **Beklentiler:** Program okunduktan sora atölyeden neler beklenildiği katılımcılara sorulur, kolaylaştırıcı daha sonra kullanmak üzere söylenenleri flip charta kaydeder ya da kaydedilmesi için bir katılımcıya rica eder.

- **Ön Değerlendirme Testinin Uygulanması:** Atölyenin etkisinin ölçülmesi amacı gerçekleştirildiği belirtilir. Testin üzerine rumuz yazılması konusu hatırlatılır.

2.OTURUM

Başlık: Toplumsal Cinsiyet Farkındalığına Giriş

Süre: 60 dakika

Amaçlar: Toplumsal cinsiyet eşitliğine dair temel kavramları anlamak.

Malzemeler: Flip chart, Tahta Kalemleri

Yönerge:

1.Öneri:¹ Toplumsal cinsiyet kavramının ne olduğunu tartışmadan önce kendi yaşantılarımızı paylaşacağımız bir etkinlik ile başlanır.

Katılımcılara aşağıdaki soruları içeren kağıtlar dağıtılır cevaplanması istenir ya da genel gruptan cevaplar alınır:

- Kız çocuk olduğunuz için yapmanıza izin verilen/teşvik edilen davranış ya da eylemler neydi?
- Kız çocuk olduğunuz için çocukluğunuzda neleri yapmanıza izin verilmezdi?
- Bunları yapmanıza engel olan neydi/kimdi?
- Kendinizi nasıl hissettiniz?
- Engellerin üzerinizde yarattığı etki/etkiler nelerdir?
- Engeller olmasaydı ne olurdu?

Olası cevaplar: Evden çıkma, eve geç gelme, narin ol, nazik ol, pasif ol, duygularını gösterebilirsin (ağlayabilirsin,korkabilirsin), öfkeni gösterme (bağırma, kızma, kavga etme), karar verme/kararsız ol (senin için ben karar veririm), söze çok karışma (fikrini söyleme), yüksek sesle gülme, hanım hanımcık ol, kardeşlerine bak, ev işi yap

Tahtaya izinler ve engeller yazıp ikiye bölünür. Katılımcılardan gelen bildirimler yazılır ya da tahta kullanılmadan sözlü olarak paylaşım sağlanır.

Paylaşımların ardından cinsiyet ve toplumsal cinsiyet tanımı yapılır (2.öneride yer alan

---

¹ Bu çalışma “Aile İçi Şiddet Projesi” kapsamında Yakut Temüroğlu Sundur ve Yelda Akıllı Şahin tarafından geliştirilen modülden uyarlanmıştır.

çalışma ile harmanlanabilir)

İzinler/engeller çalışmasında verilen cevapların biyolojik cinsiyet tanımıyla açıklanıp açıklanamıyacağı katılımcılara sorulur.

Çalışma engelli erkekler ile yapılsaydı ne tür sonuçlar çıkardı sorusu katılımcılara sorulur. Engelli kadınların yaşadığı çifte ayrımcılık üzerinde vurgu yapılır. Toplumsal cinsiyetin sadece kadınlar için değil, erkekler için de örseleyici, daraltıcı kalıpları olduğundan bahsedilir.

Katılımcıların kendi hayatlarında yaşadıkları engellemeler olmasa idi nasıl birer birey olurlardı sorusu sorulur.

2.Öneri: Katılımcılardan kadınlar ve erkekleri tanımlamaları talep edilir. Buna göre flip-chart ikiye bölerek kadınların özellikleri bir yere, erkekleri özelliklerini bir yere yazabiliriz. Tahta kullanmadan da yapılabilir.

Bu sorunuza ilişkin aşağıdakine benzer cevaplar ortaya çıkabilir:

Kadınlar; duygusal, anne, yardımcı, fedakar, duyarlı, kıskanç, narin, özverili, üretken, sabırlı

Erkekler; güçlü, kibirli, tembel, yönetici, dağınık, tutarsız, bencil, çapkın, kabadayı

Bu tanımları gruptan aldıktan sonra aşağıdaki konuları grup ile tartışabilirsiniz:

- Bu tanımlamalardan hangileri biyolojiktir?
- Bir tanımlamayı alarak toplumsal cinsiyet kavramını pekiştirin. Örneğin kadınların kıskanç olması biyolojik midir?
- Bu tanımlar ile birlikte kadın-erkek meslekleri tartışmaya açılabilir. Kadınların daha çok hizmet-bakım odaklı meslekleri yapması gibi.
- Bu özelliklerin nedenlerine inilerek güç-iktidar ilişkileri tartışılabilir.

Bu oturumu aşağıdaki pekiştirme ile sonlandırabilirsiniz:

“Toplumsal Cinsiyet” mi, “Cinsiyet” mi?

Katılımcılara aşağıdaki cümleleri okuyarak/söyleyerek “toplumsal cinsiyet” mi yoksa “cinsiyet” mi olduğunu tartışın.

- Çocukları erkekler değil, kadınlar doğurabilir. (C)

- Küçük kızlar nazik ve çekingen; erkekler sert ve maceraperesttirler. (TC)
- Pek çok ülkede kadınlar erkeklerin kazandığının %70'ini kazanmaktadırlar. (TC)
- Kadınlar bebeklerini emzirirler; ama erkeklerin bebekleri beslemek için biberona ihtiyaçları vardır. (C)
- Çocukları yetiştirmekten kadınlar sorumludur. (TC)
- Karar vericiler erkeklerdir. (TC)
- Eski Mısır'da erkekler evde kalıp örgü örerler; kadınlar ise aileyi geçindirirlerdi. (TC)
- Erkek çocukların sesi ergenlikte değişime uğrar; kız çocukları ise aynı kalır. (C)
- Birleşmiş Milletler'in istatistiklerine göre, dünyadaki işlerin %67'sini kadınlar yapmaktadır, ama kazançları dünya gelirinin sadece %10'udur. (TC)
- Kadınlar çocuklarının eğitim standartlarıyla yakından ilgilendir. (TC)
- Yeraltı madenciliği gibi tehlikeli işler kadınlar için yasaklanmıştır; erkekler bu riski göze alarak çalışırlar. (TC)
- Çoğu ülkede polis güçlerinin büyük bir kısmını erkekler oluşturur. (TC)
- Başkan, parlamento üyesi ve yönetici olan kadınların sayısı erkeklerden azdır. (TC)

Kolaylaştırıcı İçin Oturum Notu:

- Bireylerde toplumsal cinsiyet kavramı, edinilen kalıp yargılarla yerleşir ve genellikle bu yargılar bireyin davranış, düşünüş boyutunda önemli etkilerde bulunurlar.
- Kadınlara ya da erkeklere atfedilen özellikler üzerimize yapışır ve çoğu zaman nedeni ve nasılı düşünmeyiz. “Kadın kadının kurdudur” gibi kalıp yargı cümlelerle sık sık karşılaşırız. Bu cümlenin altında yatan en büyük nedenlerden biri kadınların ve erkeklerin farklı kalıplarla yetiştirilmesidir. Erkeklerin çocukluğundan itibaren oynadıkları oyunları düşündüğümüzde karşımıza hep takım oyunları (futbol, basketbol vb.) çıkar, kadınlar ise çocukluktan itibaren hep bir kıyas ile büyütülür.
- “Toplumsal cinsiyet” kavramıyla toplumsal cinsiyet rolleri ya da ifadeleri - belli bir zaman döneminde belli bir kültürde “erkeksi” ya da “kadınsı”

kabul edilen davranış özellikleri- kastedilir. Bu özellikler, saç şekli ve giyim stilinden, insanların konuşma ya da duygularını ifade etme tarzlarına kadar uzanabilir. “toplumsal cinsiyet” kavramı, toplumsal cinsiyet kimliğini -erkek, kadın ya da transseksüel olarak kendimize dair içsel algımızı- ifade etmek için de kullanılabilir.

3.OTURUM

Başlık: Kadının 24 Saati

Süre: 75 dakika

Amaçlar: Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü ve sonuçlarını gündelik hayatımızdaki örneklerle pekiştirmek.

Malzemeler:

- Flip chart, Tahta Kalemleri

Yönerge:

- Katılımcı sayısına bağlı olarak katılımcılardan küçük gruplar oluşturulur.
- Grupların her birine çalışan bir kadın ya da ev kadının 24 saati yazmaları istenir. O kadının evli olup olmadığı, ne iş yaptığı grubun insiyatifine bırakılır.
- Gruplardan kendi aralarından bir temsilci seçmeleri talep edilir, her gruba en fazla 5 dakikalık bir sunum süresi tanınır.

Katılımcılarla aşağıdaki sorular ışığında tartışma yürütülür:

- Aynı çalışmayı erkekler ile yaptığımızda sizce nasıl bir liste karşımıza çıkardı?
- Çalışan kadın evdeki işlerin sorumluluğundan kurtulmuş mudur?
- Yazılanların hangileri iş olarak tanımlanabilir?
- İş olarak tanımlamak sadece ücretli olması mı gerekir? Ev kadının ve iş kadının evde yaptığı işler için görünürlüğü nedir?
- Kardeşim, annem, ablam çalışmıyor demek sizin için ne anlama gelmektedir?

Kolaylaştırıcı İçin Oturum Notu:

Tartışmalar aşağıdaki bilgi notları çerçevesinde de şekillenebilir:

- Kadınlar toplumsal cinsiyete bürünmüş roller içindeki güç dengesizlikleri nedeniyle ayrımcılığa uğrayabilirler. Evde paylaşılan sorumluluklardaki dengesizliğe neden olan, kadının ücretli ya da ücretsiz bir işte çalışmasına bakılmaksızın, temizlikçi, çocuk bakıcısı biçiminde ona yüklenen kalıplaşmış rollerdir.
- Cinsiyete dayalı işbölümünde kadının asıl yeri evi kabul edilmesi, toplumsal yaşamda temel rolü de eş ve anne olarak tanımlanmıştır. Bu ise bir yandan kadınların çalışma yaşamına katılmalarının önünde engeller oluştururken bir yandan da işgücü piyasası içerisindeki konumlarının belirleyici olmuştur
- Dengesizliğin olduğu başka bir konu da, ne tür bir 'iş'e nakdi değer verildiği, yani bu 'iş'in toplumsal bir değerinin olup olmadığıdır. Geleneksel olarak 'erkek' işi ücretli olurken, 'kadın' işi ev içinde ücretsiz kalan ya da enformel sektörlerde yer alan işlerdir.
- Kadınlara atfedilen güç eksikliği, onların kendi hayatlarını kontrol edebilme gücünden ya da hizmetlerin ve kaynakların kontrolü ve erişimi konusunda karar vermekten aciz oldukları anlamına gelmektedir. Ekonomik bağımsızlıklarının olmaması da, kadınların kötü muamele içeren ilişkiler içinde kalmalarının temel nedenlerinden biridir.
- Toplumsal cinsiyet rolleri meslek seçimlerini etkilemektedir. Kadınlar daha çok hizmet ve tarım sektöründe yer alırken erkeklerin iş alanları çok daha geniş olmaktadır. Kadınların bir inşaat işçisi ya da otobüs şoförü olmasının haber değeri taşıması toplum tarafından verili özelliklerin dışında olmalarının bir sonucudur.

4.OTURUM

Başlık: Toplumsal Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık ²

Süre: 60 dakika

Amaçlar: Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık nedenleri ve sonuçlarını sorgulamak. Ayrımcılığın engelli kadın ve kız çocuklarının deneyimlediği çok yönlü etkilerini anlamak

Malzemeler:

---

² İnsan Hakları.Evet! içerisinde yer alan atölye çalışmasından uyarlanmıştır.

- Flip chart, Tahta Kalemleri

Yönerge:

Katılımcılardan beyin fırtınası yapıp engelli kadın ve kız çocuklarının ne şekillerde ayrımcılığa ve eşitliksiz muamelelere maruz kaldıklarını düşünmelerini isteyin. Benzer örnekleri birleştirerek sonuçları listeleyin.

Olası cevaplar: okuma yazma bilmiyorlar, yeterli yaşam seviyesine yetecek kadar para kazanamıyorlar, kendi yaş gruplarından dışlanıyorlar...

Verilen örnekler haklar ile birleştirilir.

- ‘Okuma yazma bilmiyorlar’ = Eğitim Hakkı;
- ‘‘Yeterli yaşam seviyesine yetecek kadar para kazanamıyorlar’’ = Yeterli Yaşam Standardı Hakkı;
- ‘‘Kendi yaş gruplarından dışlanıyorlar’’ = Örgütlenme Hakkı ve Topluluğa Katılma Hakkı.

Ayrımcılığın bu etkilerinin geniş kapsamlı olduğu gibi çok yönlü etkileri olan insan hakları ihlalleri de içerdiğinin vurgusu yapılır. Engelli kadınların ayrımcılığa uğramama ve eşitlik hakkı diğer bütün insan hakları meseleleriyle birbirine bağlıdır. Engelli kadınlar ayrımcı ve eşitsiz muamele gördüklerinde diğer haklarından da tam olarak yararlanamadığının altı çizilir.

Kolaylaştırıcı İçin Oturum Notu:

- Dünyanın her yanında engelli kadınlar hem cinsiyetleri hem de engelleri yüzünden çoklu ayrımcılığa maruz kalmaktadır. İş imkânlarından mahrum bırakılmakta, okullardan dışlanmakta, evliliğe ya da partnerliğe layık olmadıkları düşünülmektedir. Engelli kadın ve kız çocukları genellikle yoksulluktan kurtulmaları ve üretken ve tatmin edici hayatlar sürmelerini sağlamak için gerekli desteği (eğitim, istihdam, uygun genel sağlık hizmetleri gibi) alan son insanlardır. İstismara ve şiddete maruz kalma riskleri daha yüksektir ve bu vakalar sonucunda var olan engelleri kötüleşebilir ya da psikolojik travma gibi ikincil engeller ortaya çıkabilir.

- Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ayrımcılığın bir sonucudur. Toplum içinde bağımsız yaşama hakkının ihlalleri sıklıkla diğer hakların ihlal edilmesine de yol açmaktadır. Örneğin, engelli kadınları tecrit edilmiş ortamlarda yaşamaya mecbur etmek, onları sosyal, kültürel ve siyasal yaşama tam olarak katılma olanağından yoksun bırakır. Eğitim, istihdam/çalışma yaşamı, sağlık, siyasete ve karar mekanizmalara katılım eşitsizliğin görünür olduğu alanlardır
- **Eğitim:** Hem cinsiyete hem engelliliğe dayalı ayrımcılığın birleşimi engelli kadın ve kız çocuklarının düşük okuryazarlık ve okula gitme oranıyla sonuçlanıyor. Kızlarının hayatta çok az imkânı olacağını düşünen ebeveynler de onları okula göndermek için sebep göremeyebiliyor. Engelli kadınların %54,9'u okuryazar değil, %16,5'i ilköğretim, %7,1'i ilköğretim-ortaöğretim ve dengi, %4,7'si üniversite ve üstü mezundur(2010 verileri)
- **İstihdam/Çalışma Yaşamı:** Engelli kadınlar işgücü piyasasında engelli erkeklerden daha düşük ücretlerle katılmaktadır. Engelli kadınların mesleki rehabilitasyon almaları veya işgücü piyasası programlarına katılmaları daha az olasıdır. Emek piyasası engelli kadınlara yeterince yer vermemektedir. Birleşmiş Milletler'e göre dünyadaki engelli kadınların sadece dörtte biri iş gücüne dâhildir. İş bulma ihtimalleri engelli erkeklerinkinin yarısı kadardır. Engelli çalışanların iş yerinde tacize uğraması da çok yaygın görülen bir durum ve önyargılar zihinsel engel gibi "gizli engelleri" olan insanlara karşı çok daha güçlüdür. Her yerde hissedilen cehalet potansiyel işverenleri, engelli kadınların işin gereklerini yerine getiremeyecekleri ya da makul düzenlemelerin kapsamlı ve pahalı olacağı düşüncesiyle onları baştan reddetmeye itiyor.
- **Sağlık:** Engelli kadınların çoğu cinsel ve üreme sağlıkları hakkında söz sahibi olamamaktadır. Engelli kadınların yaşam hakkından yararlanmaları, diğer insan haklarından yararlanmalarıyla ayrılmaz bir ilişki içindedir. Örneğin, bir engelli kadının sağlık veya rehabilitasyon hizmetine erişimi yoksa yaşam hakkı da tehdit altında olabilir.
- **Siyasete ve Karar Mekanizmalarına Katılım:** Kadınlar TBMM'deki 550 koltuktan 81'ine, 23 bakanlıktan 2'sine, 30 büyükşehir belediye başkanlığından 3'üne, 51 il belediye başkanlığından 1'ine, başbakan yardımcılıklarından "hiçbirine" sahiptir (KA-DER, 2016). Engelli kadınlar

açısından düşünülduğünde ise TBMM’de sadece 2 engelli kadına rastlarız, diğer karar alma mekanizmalarında ise engelli kadının izi dahi yoktur. BMEHS, engelli bireylerin politika ve programların karar alma süreçlerine etkin olarak katılabilmeleri gerektiğine vurgu yapar.

5.OTURUM

DEĞERLENDİRME

Oturuşların sonunda katılımcıların programa ilişkin görüş ve önerilerinin alınması, eğitim programının etkililiği hakkında çok önemli bir geri bildirim kaynağıdır. Böylece daha sonraki oturumlar ya da eğitim çalışmalarının daha etkili hale getirilmesi için katılımcıların görüşleri alınır.

Değerlendirme bölümünde, katılımcıların “neler iyi işlediği” ve “nelerin farklı ya da daha iyi yapılabileceği” hakkında kısa bir grup tartışması yapınız.

Ayrıca, eğitim programının değerlendirmesini önceden hazırlanmış kısa bir soru formu aracılığı ile de yapabilirsiniz.

II.BÖLÜM

KADINA YÖNELİK ŞİDDET

ATÖLYE ÇALIŞMASI

1.OTURUM

Başlık: Kadına Yönelik Şiddet Tanımlar-Kavramlar

Süre: 60 dakika

Amaçlar: Kadına yönelik şiddetin tanımının, türlerinin ve nedenlerinin öğrenilmesi

Malzemeler: Flip chart, Tahta Kalemleri

Yönerge:

- Kadına yönelik şiddet türleri açıklanır.
- Her tür başlığında(fiziksel,cinsel,ekonomik,psikolojik) yer alan şiddet türüne ilişkin davranış örnekleri tartışılır.

- Şiddet döngüsü anlatılır .
- Kadına yönelik şiddetle ilgili mekanizmalardan ve araştırmalardan bahsedilir.

Kolaylaştırıcı İçin Oturum Notu:

- Kadına yönelik şiddet kadınların fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik olarak zarar görmeleri, zarar görmeleri ile sonuçlanması muhtemel hareketlerle özgürlüklerinin keyfi olarak sınırlanması, tehdit ve baskıyı içeren özel ya da kamusal alanda gerçekleşmiş olan her türlü tutum ve davranış olarak tanımlanabilir.
- Şiddet, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de engelli kadınlar ve kız çocuklarının yaşamlarını olumsuz yönde etkileyen, başta ekonomik ve sosyal haklar olmak üzere temel hak ve özgürlüklerini ihlal eden ve bu haklara erişimlerini engelleyen en önemli nedenler arasındadır. Engelli kadın ve kız çocuklarına uygulanan şiddet görünür değildir. Bununla birlikte şiddetin önlenmesi noktasında da hiçbir politika geliştirilmemektedir. Bugüne kadar sayısı yetersiz de olsa- ‘engellilik’ konusunda yapılan araştırmalarda, genellikle engelli kadınların toplumsal yaşama katılımları ve eğitim, istihdam, sağlık gibi en temel insan haklarına erişmek konusunda çoklu ayrımcılığa uğradıklarına dair verilere ve tespitlere yer verilmiştir. Ancak engelli kadınlara yönelik şiddet ile ilgili veriler bilinmemekte ve konu ile ilgili önleyici-koruyucu çalışmalar yapılmamaktadır.
- “Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet” araştırmasına (2014) göre ise kadınların %36’sı yaşamının herhangi bir döneminde eşi veya birlikte olduğu erkek(ler)den fiziksel şiddet görmüştür ve son 12 ayda kadınların eşlerinden şiddet görme sıklığı %8’dir. Kadınların %12’si cinsel şiddete, %38’si fiziksel ve/veya cinsel şiddete, %43,9’u duygusal şiddete maruz kalmıştır. Yapılan bu son kapsamlı araştırmada engelli kadınlara uygulanan şiddet ile ilgili herhangi bir çalışma ve veri bulunmamaktadır.
- Çalışmalar, cinsel sömürünün ve istismarın engelliler, özellikle de kadınlar ve kız çocuklar arasında yaygın bir olgu olduğunu göstermektedir. Çalışmalar, engelli kadınların % 50’sine yakınının çocukluk çağında yaşanan bir tür cinsel istismarı bildirdiklerini ve % 30’u kadarının da yetişkin yaşamlarında cinsel

istismara maruz kaldıklarını ortaya koymaktadır. Çoğu istismar vakası ihbar edilmemektedir ve bu nedenle bunların üstesinden gelinememektedir. İstismarlar çok sık olarak, engellilerin istismara maruz kalmayacakları düşünülen özel bir konutta veya bir kuruluştaki meydana gelmektedir (İnsan Hakları, Evet!, 2007: 81)

- Engelli kadınlara yönelik şiddetin önlenmesi ve etkin mücadele araçlarının geliştirilmesi amacıyla yapılan izleme çalışmasında tek referans kaynağı derneğimiz tarafından hazırlanan ‘2013-2014 Engelli Kadına Yönelik Şiddet İzleme Raporu’ olmuştur. Türkiye’de engelli kadına yönelik şiddetle ilgili görünürlük sağlamak yönünden ilk izleme çalışması olma özelliğini taşıyan raporda her yaşta ve her engel grubundan engelli kadının şiddet uygulayanların hedefi oldukları belirtilmiştir. Rapordaki verilere göre; Türkiye’de engelli kadınlar ne yazık ki hakları hakkında bilgi sahibi olamamakta, şiddet ihbar mekanizmalarına etkin biçimde erişememekte, polis ve adli mercilere ulaşamamakta, ihtiyaç duyduklarında ilgili makamlardan yasal yardım alamamakta, sığınma evlerinden yeterince faydalanamamaktadır.

2.OTURUM

Başlık: Kadına Yönelik Şiddet Vaka Çalışması

Süre: 75 dakika

Amaçlar:

- Kadına yönelik şiddet hakkında bilinç uyandırmak ve kadınların insan haklarının ihlali hakkında bilgi düzeyini arttırmak.
- İnsan hakları ihlallerini tartışmak ve incelemek için gerekli becerileri geliştirmek
- Kadına yönelik şiddete karşı durmak için empati ve özgüven duygularını geliştirmek

Malzemeler:

- Beyin fırtınası ve grup çalışması için: Büyük kağıtlar ya da yazı tahtası. Tükenmez kalem ya da markörler. Duruma göre braille yazma materyali

- Aşağıdaki “suç tanığı raporları”ndan bir ya da birkaçını seçin ya da kendiniz bir rapor yazın. Her gruba bir tane düşecek şekilde çoğaltın.
- “Grup tartışması için açıklamalar”dan her küçük gruba bir tane düşecek şekilde çoğaltın.

Hazırlık

- Kadına yönelik şiddet mağdurlarına aktif destek veren merkez ve örgütler hakkında bilgi toplayın. Yaşadığınız bölge ya da çevrenizde bu konuyla ilgili başlıca sorunlar neler olduğunu araştırın.
- Üzerinde çalışmak istediğiniz konuları kafanızda tasarlayın. Bunu yaparken katılımcıların kişisel deneyimlerini dikkate alın.

Yönerge

1. “Semtimize/ mahallenizde en sık rastlanan şiddet şekli” üzerine bir beyin fırtınası yaparak grubu etkinliğe hazırlayın.
2. Katılımcıları sayılarına göre en az üç gruba ayırın.
3. Çoğalttığınız “suç ortağı raporu” kartlarını dağıtın. Üç farklı kart/olay bulunmaktadır. Aynı olay birden fazla gruba verilebilir. Ayrıca “grup tartışması için açıklamalar” metninin de bir kopyasını dağıtın.
4. Katılımcılara, suç tanık raporlarını okumaları için beş dakika süre verin. Tartışmalarının bu olaylara odaklanması gerektiğini anlatın. Katılımcılar, bu gibi konular üzerinde tartışmanın çok kişisel olabileceğinin bilincinde olmalıdırlar. Kimse kendisini baskı altında hissetmemeli ya da aktarabileceğinden fazlasını vermeye zorlanmamalıdır.
5. Grup çalışması için katılımcılara yarım saat süre tanıyın.
6. Çalışma sona erdiğinde, genel oturumda bilgilendirme ve değerlendirme bölümüne geçin.

Bilgilendirme ve Değerlendirme

Grup çalışmasının nasıl geçtiğini gözden geçirin. Suç tanığı raporları ne kadar gerçekçiydi? Sorular ne kadar yerindeydi? Eğer farklı gruplar farklı olaylar üzerinde çalıştıysa, grupların farkı suçlar hakkındaki analizlerini aktarmalarını sağlayın. Daha sonra toplumsal gerçekler üzerine konuşun:

- Yaşadığımız çevrede veya ülkenizde kadına yönelik şiddet ne kadar yaygındır?
- Bu konuya ilişkin insan hakları hangileridir?
- Kadına yönelik şiddetin sebepleri nelerdir?
- Neden erkeklerin kadınlar üzerinde şiddet uyguladığı vakalar, kadınların erkeklere uyguladığı şiddet vakalarından fazladır?
- Kadına yönelik şiddet nasıl durdurulabilir? Bu konuda aşağıdakiler neler yapmalıdır veya ne yapabilirler?
  - Devlet Kurumları?
  - Yerel Topluluklar?
  - Olaya dahil olan kişiler?
  - Arkadaş ya da komşular?
- Grupların sonuçlarını ve tartışma esnasında öne sürülen görüşleri etkinliğin ilk aşamasındaki beyin fırtınasında ortaya çıkan liste ile karşılaştırın.
- Tartışma kapsamında kadınlara karşı şiddetin başka hangi şekilleri ortaya çıktı? Bunları listeye ekleyin.

Ortaya çıkan konular üzerinde daha fazla çalışmak ve daha fazla bilgi edinmek isteyen olup olmadığını sorun. Bu işin nasıl takip edileceği yada eyleme nasıl geçileceğini tartışın.

Suç Tanığı Raporu 1

Esin

2005 yılının Kasım ayında bir gün, Esin'in kocası eve içkili geldi. İçeri girdiğinde Esin ve kızının bir komşu ziyaretinde olduklarını fark etti. Koca onlara derhal eve dönmelerini emretti.

Esin ve kızı eve geldiklerinde, koca kapıyı kilitledi ve kızına “ Annenle kısa bir şey konuşacağım” dedi. Bir balta, süpürge ve bıçak çıkardı.

Karısıyla tartışmaya başladı, onu çamaşır yıkamadığı, yemek pişirmediği ve diğer ev işlerini yapmadığı için suçladı. Bu suçlamaları yaparken onu dövdü; elleriyle kafasına ve yüzüne vurdu. Saçlarını avuç avuç yoldu, onu botlarıyla tekmeledi. Daha sonra kadının bedeninin üst bölümündeki giysileri çıkardı ve daha fazla dövmek niyetiyle onu yatağa fırlattı.

Tüm bunlar 8 yaşındaki kızlarının gözü önünde oldu. Bu esnada kız çocuk, babasına durması için yalvarıyordu. Adam sonund durdu. Esin’i yataktan fırlattı ve uykuya daldı. Esin o gece öldü.

Suç Tanığı Raporu 2

Kadriye

Kadriye nişanlısı tarafından istismar ediliyordu ve bir gün nişanlısından kaçma girişiminde bulundu. Başka bir şehirde kiralık bir daire buldu. Fakat nişanlısı onu telefonla taciz etmeye devam etti. Kadriye’nin ruhsal durumu bozuldu.

Bir gün, nişanlısı iş çıkışı Kadriye’ye giderek onun geri dönmesini sağlamaya çalıştı. Onu civardaki bir ormana götürdü. Onu kazağıyla boğmaya çalıştı. Ertesi gün Kadriye iş yerindeki arkadaşlarına bir gün nişanlısı tarafından boğulup öldürülmekten çok korktuğunu anlattı.

Aradan dört gün geçti. Kadriye nin nişanlısı biraz içki içti ve iş çıkışında Kadriye’yi beklemeye koyuldu. Kadriye dışarı çıktığında ona vurmaya başladı. Akşam olduğunda, nişanlısı, birlikte akrabaları ziyaret etmeleri gerektiğine karar verdi. Yolda giderken arabayı birkaç kez durdurdu. Kadriye, onun içinde bulunduğu durumu görünce onunla seks yapmayı kabul etti, fakat adam çok sarhoştı.

Kadriye nişanlısına artık onunla ilgilenmediğini söyledi. Bunun üzerine nişanlısı çok sinirlendi. Uzun deri kemerle onu boğdu. Daha sonra kadının cesedini bir çukura attı. Üstünü ağaç dallarıyla kapattı.

Suç Tanığı Raporu 3

Z

Z semtinizde yaşayan bir kadın. Evli ve iki küçük çocuğu var. Bazen kocası sinirlenip onu dövüyor, çoğunlukla elleriyle ve yumrukla. Son zamanlarda, kemer ve süpürge sapı da kullanmaya başladı. İki ay önce Z'nin kafasında bir şişe kırdı. Z evi terk etmek istiyor, fakat kocası "Z bunu aklından geçirdiği takdirde bile" onu öldürmekle tehdit ediyor. Z'nin bakması gereken 2 küçük oğlu var. Çocuklarını terk etmek zorunda olma düşüncesi onu delirtiyor.

Dün hastaneden kırık burun ve vücudundaki çürükler için rapor aldı. Tüm bunların merdivenden düştüğü için olduğunu söyledi.

Grup Tartışması İçin Açıklamalar

Suç Analizi

1. Anlatılan suçlar hakkında ne düşünüyorsunuz?
2. Böyle bir suç nerede işlenmiş olabilir? Yaşadığınız mahallede olabilir mi?
3. Suç neden işlendi?
4. Böyle bir suç haklı çıkarılabilir mi?
5. Kurban kendini nasıl savunabilirdi?

Toplumsal Gerçeklerin Aktarılması

1. Kadına yönelik şiddet vakaları hakkında bilginiz var mı, ya da bu konu halinde son zamanlarda bir şey duydunuz mu?
2. Yaşadığınız toplumda görülen Kadına yönelik şiddet biçimleri nelerdir?
3. Kurbanlar yardıma gereksinim duyduklarında ne yapabilirler?
4. Kadına yönelik şiddet duyumu aldığında polis müdahale etmeli mi? Yoksa bu, aile içi ilişkilere müdahale olarak ele alınıp "yaraların iyileşmesi için zaman" mı tanınmalı?
5. Bu gibi durumlarda kadın nasıl bir güce sahiptir? Erkeğin gücü nedir?
6. Kadına yönelik şiddet nasıl önlenbilir ya da durdurulabilir?
7. Aşağıdakiler tarafından ne yapılabilir?
  - a) Kamu kurumları
  - b) Yerel topluluk

- c) İlgili kişiler
- d) Arkadaşlar ve komşular

Ek Okuma Listesi: Aşağıdaki kanun ve sözleşmeler atölye hazırlık aşamasında okumamız dikkatle önerilir:

- 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önellenmesine Dair Kanun
- Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi (CEDAW)
- İstanbul Sözleşmesi

Kaynaklar

- Bora, Aksu “STK’lar İçin Toplumsal Cinsiyet Rehberi”, STGM, Ankara 2008
- Çelik, Özlem, “Ataerkil Sistem Bağlamında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerin Benimsenmesi”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008
- Hakları Gerçeğe Dönüştürmek - Toplumsal Cinsiyet Farkındalığının Arttırılmasına Yönelik Atölye Çalışmaları Kitapçığı, Uluslararası Af Örgütü
- KA-DER. <http://www.ka-der.org.tr/tr-TR/>(erişim tarihi: 07.03.2016)
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, <http://www.kadininstatusu.gov.tr/tr> (erişim tarihi: 24.02.2016)
- Lord,J., Guernsey K., Balfé J ve Karr V. (2007). İnsan Haklar.EVET!, İnsan Hakları Kaynak Merkezi, Minnesota Üniversitesi
- Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, <http://www.morcati.org.tr/tr/8-mor-cati-kadin-siginagi-vakfi/3-siddete-ugradiginizda> (erişim tarihi: 15.02.2016)
- Toplumsal Cinsiyet Konu(şma)ları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Şebeke Gençlerin Katılımı Projesi Kitapları – No: 2, Çev: Şehnaz Kıymaz Bahçeci, İstanbul 2014
- Türkiye’de Engelli Kadına Yönelik Şiddet Raporu (2015), Engelli Kadın Derneği, Ankara
- Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması (2015). Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü-KSGMM, Ankara

Engelli kadın ve kız çocuklarının her türlü ayrımcılıktan, sömürüden uzak, eşit ve özgür bir yaşama sahip olması için....

ENGELLİ KADIN DERNEĞİ
Mesrutiyet Mh. Atatürk Biv.
No: 105/515 Kızılay, Çankaya-ANKARA
Tel: 0549 362 3150
Faks: 0312 362 3150
www.engellikadin.org
engellikadindernegi@gmail.com